

[illegible]

DISCLAIMER

Het sociaal en milieurisicobeleid (in het Engels Environmental and Social Risk policy geheten en in dit document verder aangeduid met ESR) van ING Groep N.V. ('ING') wordt gepubliceerd met het doel om onze stakeholders nadere informatie te verschaffen over de inzet en de prestaties van ING op het gebied van duurzaamheid. Niets in dit document is bedoeld om de bestaande verplichtingen van ING aan haar klanten, aandeelhouders of overige belanghebbenden uit te breiden of te wijzigen. Alle beleid, procedures, richtlijnen, verklaringen of vergelijkbare uitingen die in dit document worden genoemd zijn alleen bedoeld voor interne doeleinden van ING en kunnen door derden onder geen enkele voorwaarde worden opgevat als grond voor enige rechten. Bij het toepassen van het beleid en de richtlijnen past ING subjectieve standaarden toe; iedere beslissing in verband hiermee is en blijft naar eigen goeddunken van ING. ING aanvaardt geen aansprakelijkheid voor welke gevolgen dan ook van de niet-naleving van beleid, procedures, criteria, instructies, verklaringen en richtlijnen. ING behoudt zich het recht voor om te allen tijde en naar eigen goeddunken beleid, procedures, richtlijnen en verklaringen te wijzigen, aan te passen of in te trekken. Tevens kan ING naar eigen goeddunken (details uit) beleid, procedures, richtlijnen, verklaringen of vergelijkbare uitingen die in dit document zijn genoemd, beschikbaar stellen aan derden.

Deze publicatie verwijst naar informatie die door derden is aangeleverd. De redelijkheid, juistheid en volledigheid van die informatie is niet door ING geverifieerd. ING aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor informatie die door derden is of wordt aangeleverd.

Het auteursrecht op dit document berust bij ING Groep N.V. Door dit document te gebruiken, stemt u ermee in de inhoud niet te reproduceren, opnieuw te verzenden, te distribueren, te verkopen, opnieuw te publiceren, uit te zenden, of te laten circuleren zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de afdeling Sustainability van ING.

TEN GELEIDE

Het kader voor ING's sociaal en milieurisicobeleid (oftewel ESR-kader) is in 2003 ontwikkeld. Periodiek herzielt ING het ESR-kader op basis van de voortgaande ervaring met de implementatie van het beleid, met als doel de voortschrijdende inzichten en 'good practice' in dat ESR-kader te verwerken.

Als onderdeel van de herziening van het ESR-sectorbeleid in 2012 zijn diverse onderliggende processen van het ESR-kader gewijzigd. Systeemupdates waren daarin een belangrijk speerpunt. In het kader van de invoering van het geactualiseerde sectorbeleid start ING een serie pilotprojecten en behoudt zich derhalve het recht voor sommige elementen en standaarden, zoals genoemd in het geactualiseerde ESR-kader, te herzien.

Dit ING kader voor sociaal en milieurisico is een vertaling van het Engelstalige ING Environmental and Social Risk Framework. In geval van strijdigheid tussen de Engelstalige en de Nederlandstalige versie is het Engelstalige ING Environmental and Social Risk Framework leidend.

1. Inleiding	
Het ESR-kader	4
2. ESR beleid mensenrechten en milieu	
Mensenrechten en milieu	6
3. ESR uitsluitingenbeleid	
Uitsluitingen	7
4. ESR-defentiebeleid	
Controversiële wapens & wapenhandel	9
5. ESR-sectorbeleid	
5.1 Inleiding	10
5.2 Kader	11
5.3 Uitsluitingen / 'No Go'	12
5.4 Chemische industrie	13
5.5 EnergieSector (olie en gas, elektriciteitsopwekking)	15
5.6 Bosbouw en agrogrondstoffen	18
5.7 Maakindustrie	21
5.8 Mijnbouw en metaal	23
5.9 Algemene sectorstandaarden	26
6. ESR due diligence	
ESR due diligence	27
7. Bestuur	
Bestuur	34
8. Verzoeken tot vrijstelling van ESR-beleid	
Verzoeken ESR-ontheffing	38

HET ESR-KADER

ING integreert duurzaamheidsoverwegingen en -doelstellingen in haar bedrijfsstrategieën en let op de sociale en milieurisico's van haar zakelijke activiteiten. Op die manier beperken we risico's en dragen we bovendien bij aan positieve verandering, doordat we onze klanten ondersteunen in het verbeteren van hun werkwijzen op het gebied van maatschappij en milieu.

Het kader voor sociaal en milieurisicobeleid (het Environmental and Social Risk (ESR) Framework, oftewel ESR-kader) is van toepassing op alle zakelijke activiteiten van ING. Het is ontwikkeld om tot weloverwogen besluitvorming te komen, in overeenstemming met de ING Business Principles en in lijn met ons streven om verantwoorde financiële diensten aan te bieden. ING werkt actief met klanten aan sociale en milieuverbeteringen en gaat, behoudens de andere bepalingen van dit beleid, geen klantrelaties aan waarvan de verwachting is dat deze niet aan het ESR-beleid kunnen voldoen.

Het ESR-kader van ING bouwt voort op de ING Business Principles en de hieraan ten grondslag liggende beginselen van respect voor mensenrechten en het milieu. De ING Business Principles en het ESR-kader bepalen mede de afwegingen die aan alle zakelijke activiteiten ten grondslag liggen. Vanuit die twee pijlers heeft ING specifiek sociaal en milieubeleid ontwikkeld voor het signaleren, evalueren en beoordelen van klantrelaties en zakelijke activiteiten, in sectoren die gevoeliger zijn voor sociale en milieurisico's.

Bij de toepassing van het ESR-kader zijn de volgende afdelingen betrokken:

- Adviesteams: de afdelingen die contact hebben met klanten en/of waar transacties tot stand komen (wat tot potentiële sociale en milieurisico's leidt); en
- Risk Management: de afdelingen die de controle uitoefenen op de activiteiten van de Adviesteams.

ING zal bij het aangaan van een zakelijke relatie altijd zowel de 'klant' als de 'transactie' met de klant screenen.

Als onderdeel van het klantacceptatieproces voert ING een klant due diligence uit. Het Adviesteam controleert of de activiteiten in overeenstemming zijn met de ING Business Principles, de hieraan ten grondslag liggende uitgangspunten over mensenrechten & milieu en met het ESR-uitsluitingenbeleid. Het ESR-uitsluitingenbeleid beperkt bepaalde activiteiten op de volgende gebieden:

• Dierproeven	• Genetische manipulatie	• Pornografie
• Gokken	• Scheepssloop	• Hoogwaardige bossen
• Visserij	• Bont	
• Defensie /controversiële wapens	• Beschermd gebied	

ING erkent bovendien dat sommige sectoren eerder met sociale en milieurisico's en – effecten zullen worden geassocieerd dan andere. Op klanten in die sectoren voert ING dan ook een specifieke klant gerelateerde ESR-sector evaluatie en beoordeling uit. Die beoordeling levert een totaalbeeld op van de benadering van de onderneming ten aanzien van de sociale en milieuproblematiek die samenhangt met de bedrijfsactiviteiten. De uitkomsten zetten we af tegen sectorstandaarden, waaraan weer internationale standaarden en richtlijnen over 'best practice' ten grondslag liggen. Het ESR-sectorbeleid bestrijkt de volgende sectoren:

- Energie (olie en gas, elektriciteitsopwekking)
- Chemische industrie
- Bosbouw en agrogrondstoffen
- Maakindustrie
- Mijnbouw en metaal

Wanneer we een transactie aangaan met een klant in een van de bovengenoemde sectoren, voeren we een ESR-sector evaluatie en beoordeling uit op de transactie om de daarmee samenhangende sociale en milieurisico's te bepalen. De aard van de dienstverlening bepaalt hoe diepgaand de ESR due diligence voor die specifieke transactie gaat. Voor een klant die van ING bijvoorbeeld betaal- en cash management diensten wil afnemen, is de ESR due diligence op de ESR-sector evaluatie en beoordeling gebaseerd. Voor andere financiële diensten (kredietverlening bijvoorbeeld) geldt de ESR-sector evaluatie en beoordeling als basis, en kijken we daarnaast ook hoe de klant omgaat met de sociale en milieurisico's die met de onderliggende activiteit van de kredietverlening samenhangen. Bij de financiering van projecten past ING de Equator Principles toe.

De uitkomst van de ESR-sector evaluatie en beoordeling bepaalt of het risico van de klantrelatie op basis van het ESR-beleid wordt aangemerkt als 'hoog', 'gemiddeld' of 'laag'. Bij een laag risico kunnen Adviesteam en Risk Managers de klantrelatie voortzetten. Krijgt de transactie echter het predicaat 'hoog risico', dan zal ons gespecialiseerde ESR-team een nadere ESR-evaluatie uitvoeren. De uitkomst kan een positief advies zijn, een positief advies onder voorwaarden of een negatief advies. Alleen de hoogste kredietcommissie (Group Credit Committee, GCC) of de Raad van Bestuur van ING kan besluiten dat advies naast zich neer te leggen. In de praktijk gebeurt dat echter zelden.

Om het ESR-beleidskader te kunnen toepassen op bedrijfsgebieden waar op voorhand uitgevoerde evaluaties gezien de aard van de relatie niet geschikt zijn (bijvoorbeeld bij investeringen in beursgenoteerde activa) heeft ING een uitsluitingenlijst opgesteld van ondernemingen die niet passen in ING's beleid. De lijst wordt door heel ING Groep toegepast en moet ervoor zorgen dat ING geen relatie met een onderneming aangaat die op deze lijst voorkomt.

2. MENSENRECHTEN EN MILIEU

Het ESR-kader van ING is gebaseerd op de ING Business Principles en de hieraan ten grondslag liggende beginselen van respect voor mensenrechten en het milieu. Vanuit deze pijlers heeft ING specifiek sociaal en milieubeleid (ESR) ontwikkeld voor de signalering van en omgang met klantrelaties in sectoren die gevoeliger zijn voor sociale en milieurisico's.

Het ESR-sectorbeleid voorziet in maatregelen voor de omgang met sociale en milieuproblematiek in specifieke sectoren waarin ING bedrijfsactiviteiten ontplooit. Wanneer een klantrelatie niet onder specifiek ESR-sectorbeleid valt, maar de relatie wel tot significante sociale en milieurisico's met mogelijk vergaande consequenties zou kunnen leiden, dan verwijst ING naar haar Business Principles en de hieraan ten grondslag liggende beginselen van respect voor mensenrechten en het milieu.

MENSENRECHTEN

ING respecteert mensenrechten en draagt binnen haar invloedssfeer bij aan de bevordering van deze mensenrechten. We streven ernaar om zaken te doen met klanten met werkwijzen die blijken geven van een hoge mate van goed bestuur en verantwoordelijkheid op het gebied van mensenrechten.

ING's houding ten opzichte van de rechten van de mens en de integratie daarvan in onze dienstverlening zijn gestoeld op de normen van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, de acht Kernconventies van de Internationale Arbeidsorganisatie ILO (ILO-conventies) en het Global Compact van de VN. ING financiert geen activiteiten die elementen bevatten van schending op het gebied van mensenrechten en/of waar dergelijke schendingen daadwerkelijk plaatsvinden.

MILIEUZORG

ING ondersteunt de bescherming en het behoud van het milieu en meent een belangrijke bijdrage te kunnen leveren aan het bevorderen van goede werkwijzen op milieugebied. Daarom richt ING zich in haar dienstverlening op ondernemingen die door hun prestaties blijken geven van verantwoordelijk gedrag ten aanzien van het milieu.

Van klanten die actief zijn in sectoren met een grote milieuvoetafdruk wil ING graag zien dat zij deze voetafdruk adequaat beheersen. In rechtsgebieden waar potentiële sociale en milieuconsequenties onvoldoende geborgd zijn in een wettelijk toezicht kader, zal het goedkeuringsorgaan van ING van geval tot geval bepalen of er bij een klantrelatie aanleiding is voor een milieu review. Waar een dergelijke review heeft plaatsgevonden, is financiering alleen toegestaan als uit die review blijkt dat de klant voldoet aan de toepasselijke (lokale en/of internationale) wet- en regelgeving.

3. UITSLUITINGEN

Het sociaal en milieurisicobeleid van ING is gebaseerd op de ING Business Principles en de hieraan ten grondslag liggende beginselen van respect voor mensenrechten en het milieu. Op basis hiervan heeft ING haar ESR-uitsluitingenbeleid geformuleerd. ING zal geen betrokkenheid hebben bij activiteiten die direct verband houden met:

Dierproeven	Dierproeven voor cosmetische doeleinden
Defensie/controversiële wapens¹	- De productie, het onderhoud van- of de handel in anti-persoonslandmijnen, clustermunitie, munitie met verarmd uranium, dan wel kernwapens, biologische en/of chemische wapens - Controversiële wapenhandel, bijvoorbeeld het beschikbaar stellen van wapens aan landen waarop een embargo van de VN, EU of VS rust
Visserij	- Het gebruik van dynamiet of gif bij de vangst van zoet en zoutwatervissen en schelpdieren in het wild 'Shark finning' (het afsnijden van haaienvinnen) - Commerciële walvisvaart
Bont	- Pelsdierfokkerijen - De fabricage van bontproducten - De handel in bontproducten
Gokken	Internetkansspelen
Genetische manipulatie	- De ontwikkeling van genetische manipulatie of genetische modificatie (GM) bij mensen - De ontwikkeling van genetische manipulatie of genetische modificatie (GM) bij planten of dieren voor niet-medische doeleinden.
Hoogwaardige bossen	- De kap van primaire of hoogwaardige bossen, ook wel aangeduid met 'High Conservation Value Forests' - Het ontbossen en/of afbranden van tropisch regenwoud of hoogwaardige bossen met als doel de aanleg van een plantage, dan wel enig ander doel, zoals de verkoop of verwerking van hout.
Internationaal beschermde gebieden	- UNESCO Werelderfgoedlijst - Watergebieden ('draslanden') volgens de Ramsar-conventie - Belangrijke natuurlijke leefgebieden zoals geregistreerd door de 'International Union for the Conservation of Nature' (IUCN), categorie I en II (zie ook ESR-sectorbeleid).
Pornografie	Internetpornografie
Scheepssloop	Scheepssloopfaciliteiten in Azië en de handel in en het vervoer van schepen naar Azië voor de sloop

¹ Zie ook Defensiebeleid

ING zal in het geheel geen betrokkenheid hebben bij ondernemingen of organisaties waarvan de meerderheid van de activiteiten verband houden met activiteiten die door ING zijn uitgesloten. Wanneer de uitgesloten activiteit een minderheid² van de totale activiteiten van een onderneming of organisatie vertegenwoordigen, zullen wij de niet-uitgesloten activiteiten mogelijk wel financieren. In dat geval zoeken we naar voldoende zekerheid dat de gelden van ING niet direct worden gebruikt voor de financiering van de uitgesloten activiteiten. Die zekerheid kan voortkomen uit de aard van de transactie, of uit een officiële door de onderneming of organisatie afgegeven verklaring.

ING streeft ernaar het ESR-uitsluitingenbeleid consequent en op uniforme wijze op alle producten en diensten toe te passen. ING erkent dat de toepassing van dit beleid op sommige zakelijke activiteiten lastig kan zijn.

² Drempel varieert per ESR-sector

4. CONTROVERSIËLE WAPENS & WAPENHANDEL

ING zal geen zaken doen met bedrijven in de defensie industrie die aantoonbaar wapens beschikbaar stellen aan wapenembargolanden, of terroristen en andere non-gouvernementele gewapende groepen. Bovendien zal ING er voor zorgen dat zij geen wapenhandel naar landen financiert waar een duidelijk risico bestaat dat de wapens voor onderdrukking of ernstige schendingen van internationale mensenrechten gebruikt worden, of voor enig ander gebruik dat redelijkerwijs geen verband houdt met de normale legitieme nationale defensie en veiligheidstaken.

ANTI-PERSOONSLANDMIJNEN, CLUSTERMUNITIE, MUNITIE MET VERARMED URANIUM, EN BIOLOGISCHE OF CHEMISCHE WAPENS

In het licht van internationale verdragen die anti-persoonslandmijnen en clustermunition verbieden en de algemene zorg in de maatschappij ten aanzien van munitie met verarmd uranium, en biologische of chemische wapens, beschouwen wij deze wapens als controversieel. ING zal de productie, het onderhoud of de handel in deze wapens niet financieren. We verlenen in het geheel geen financiële diensten aan bedrijven die bij dergelijke wapens betrokken zijn. ING zal voor eigen rekening niet beleggen in controversiële wapenbedrijven. Met uitzondering van index-trackers en expliciete opdrachten van klanten, zal ING er - waar juridisch mogelijk en door ons eenzijdig afdwingbaar - voor zorgen dat geld van klanten niet via de door ING beheerde beleggingsfondsen in dergelijke bedrijven wordt geïnvesteerd.

KERNWAPENS

Kernwapens hebben een ander karakter dan bijvoorbeeld anti-persoonslandmijnen of clustermunition. Eigendom, productie, proliferatie en het gebruik van kernwapens zijn sterk gereguleerd, onderhevig aan toezicht en wordt waar nodig door de internationale gemeenschap gesanctioneerd. Vanwege het feit dat kernwapens gereguleerd zijn, en door de internationale gemeenschap niet volledig uitgesloten worden, zijn veel technische bedrijven op de een of andere manier bij de kernwapenprogramma's van hun respectievelijke overheden betrokken. ING beschouwt kernwapens als controversiële wapens omdat ze zonder onderscheid slachtoffers maken en het aannemelijk is dat er bij gebruik burgerslachtoffers vallen. We financieren daarom geen kernwapens. Het kan echter voorkomen dat we de niet-controversiële activiteiten van technische bedrijven, zoals civiele luchtvaart, financieren als het bedrijf ons kan garanderen dat ING gelden niet voor kernwapen gerelateerde activiteiten gebruikt wordt.

5.1 INTRODUCTIE ESR-SECTORBELEID

ING respecteert mensenrechten, arbeidsrechten en het milieu. In onze financiële dienstverlening integreren wij sociale en milieuproblematiek in onze dialoog met- en onze beoordeling van klanten.

ING erkent dat sommige bedrijfssectoren mogelijk in verband kunnen worden gebracht met sociale en milieueffecten op (beschermde-) leefgebieden. Andere voorbeelden zijn milieuverontreiniging en verhoogde risico's voor de volksgezondheid van lokale gemeenschappen.

De schade bij het niet beheersen van deze effecten is hoog. Daarom heeft ING sociaal en milieurisico (ESR) sectorbeleid ontwikkeld om tot weloverwogen besluitvorming te kunnen komen. Besluitvorming die in overeenstemming is met de ING Business Principles en ons streven om verantwoorde financiële diensten aan te bieden. In rechtsgebieden waar mogelijke gevolgen van sociale en milieurisico's groot zijn, voert ING een aanvullende due diligence uit op basis van internationaal aanvaarde sociale en milieustandaarden. ING helpt haar klanten bij het doorvoeren van sociale en milieuverbeteringen en vermijdt zakelijke activiteiten wanneer deze naar verwachting niet aan het ESR-beleid zullen voldoen.

PROFIEL ESR-SECTORBELEID

Het ESR-sectorbeleid van ING schetst de sociale en milieustandaarden en de kaders waarbinnen ING zaken doet in de sectoren chemische industrie, energie, bosbouw en agrogrondstoffen, de maakindustrie en mijnbouw en metaal. Dit ESR-sectorbeleid noemt tevens de mogelijke effecten die met de bedrijfsactiviteiten in deze sectoren kunnen samengaan. Deze effecten kunnen leiden tot materiële, financiële en juridische risico's, en soms ook tot tegenstrijdige belangen, wanneer wij bij onze zakelijke keuzes de belangen van al onze stakeholders in overweging nemen.

Het ESR-sectorbeleid beschrijft de processen die ING in staat stellen om de risico's op verantwoorde en consequente wijze aan te gaan. Onderdeel van dit beleid zijn:

- uitsluitingen/'no go'-gebieden;
- signalering van de risico's en de best beschikbare standaarden per sector;
- ESR due diligence, waaronder evaluatie en beoordeling van klant en transactie; en
- ESR beheer en management.

ING zal het ESR-sectorbeleid periodiek herzien in lijn met het overheidsbeleid en naar aanleiding van technische en wetenschappelijke ontwikkelingen in de sectoren die onder dit beleid vallen.

5.2 KADER

Het ESR-sectorbeleid is van toepassing op alle producten en diensten die ING levert aan entiteiten in de volgende sectoren:

- chemische industrie;
- energie (olie en gas, elektriciteitsopwekking);
- bosbouw en agrogrondstoffen;
- maakindustrie; en
- mijnbouw en metaal.

5.3 UITSLUITINGEN / 'NO GO'

ING is niet betrokken bij activiteiten gevestigd in- en met een significante impact op:

- UNESCO werelderfgoedlijst,
- watergebieden ('draslanden') volgens de Ramsar-conventie,
- belangrijke natuurlijke leefgebieden zoals geregistreerd door de International Union for the Conservation of Nature (IUCN), categorie I. Voor activiteiten op locaties in IUCN categorie II is analyse nodig van een onafhankelijke biodiversiteitsexpert en goedkeuring per geval. Activiteiten in categorie III-VI zijn toegestaan mits in overeenstemming met de IFC Performance Standards.

5.4 CHEMISCHE INDUSTRIE

Het ESR-sectorbeleid voor de chemische industrie is van toepassing op alle producten en diensten die ING levert aan entiteiten die chemische producten vervaardigen. Aan de chemische industrie gerelateerde activiteiten die onder de reikwijdte van het beleid vallen zijn:

- Industrie ten behoeve van agrochemicaliën;
- kunststof;
- kunstvezel;
- verf en schoonmaakmiddelen;
- direct gebruik van kunstmest, verf, zeep, kunststof en gelijksoortige stoffen; en
- indirect gebruik van kunstmest, verf, zeep, kunststof en gelijksoortige stoffen bij verdere industriële verwerking (bijvoorbeeld farmaceutische producten, olie en gas, drukwerk).

Ons beleid voor de sector heeft geen betrekking op genetisch gemodificeerde organismen (GGO's). ING heeft een apart beleid voor GGO's. Zie hiervoor ons ESR-uitsluitingenbeleid.

5.4.1 SOCIALE EN MILIEURISICO'S IN DE CHEMISCHE INDUSTRIE

Klanten in de chemische industrie staan in toenemende mate voor de taak om te voldoen aan de vraag van de groeiende wereldbevolking. Tegelijkertijd wordt van hen verwacht dat ze aan het welzijn van de mensheid bijdragen en de milieulast tot een minimum beperken. Dit houdt in dat chemiebedrijven de gevolgen van hun activiteiten voor mens en milieu zo goed mogelijk moeten beheersen.

Chemische producten kunnen in negatieve zin van invloed zijn op duurzame economische ontwikkeling. Dit geldt in het bijzonder voor kinderen en andere kwetsbare bevolkingsgroepen. Bijvoorbeeld als gevolg van de beroepen die ze uitoefenen, hun leefomstandigheden en het gebrek aan kennis over hoe verantwoord met chemische producten om te gaan.

De ecosystemen die de noodzakelijke hulpbronnen leveren voor plattelandsgemeenschappen kunnen eveneens gevaar lopen als gevolg van chemische verontreiniging. Dit heeft gevolgen voor zowel het milieu als voor de volksgezondheid, namelijk:

- blootstelling van arbeiders aan gevaarlijke materialen en stoffen;
- blootstelling van lokale gemeenschappen aan giftige stoffen in water, voedsel, lucht en bodem, waardoor ernstige gezondheidsproblemen kunnen worden veroorzaakt of verergerd, waaronder schade aan het neurologisch of voortplantingssysteem en verschillende vormen van kanker;
- waterverontreiniging (bijvoorbeeld door het gebruik van pesticiden, kunstmest, brandstoffen, smeerolie en andere chemische stoffen) en waterverbruik in gebieden waar water schaars is;

- het verloren gaan van biodiversiteit alsmede de gevolgen voor bedreigde dieren en plantsoorten, bodemerosie, bodemaantasting, uitputting van natuurlijke hulpbronnen;
- stijgende voedselprijzen als gevolg van het gebruik van organische grondstoffen bij de productie van verven en andere chemicaliën.

5.4.2 SECTORSTANDAARDEN IN DE CHEMISCHEE INDUSTRIE

ING heeft, om de risico's te beheersen die de chemische industrie met zich meebrengt, evaluatietools ontwikkeld die rekening houden met sociale en milieustandaarden voor de sector en richtlijnen voor 'best practice'. ING moedigt klanten in de chemische industrie aan te streven naar voortdurende verbetering in het beheersen van de effecten voor het milieu en de volksgezondheid. We ondersteunen klanten in hun proces om 'best practices' te implementeren zoals die zijn geformuleerd in of door:

- REACH European Community regulation on chemicals and their safe use
- The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone layer;
- International Programme on Chemical Safety; Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade
- Standards for Environmental Management System (ISO 14001);
- Standards for Health and Safety Management System (OHSAS 18001).

ING bevordert de toepassing van 'best practice' bij klanten. Van klantrelaties in de chemische industrie verlangt ING dat ze naar tevredenheid van ING het volgende kunnen aantonen:

- i. naleving van de van toepassing zijnde sociale en milieuwetgeving, regelgeving en vergunningsvereisten;
- ii. naleving van beleid of certificering voor het beperken van verontreiniging en vervuiling van watervoorraden, de effecten op biodiversiteit en de volksgezondheid bij het gebruik, transport en de opslag van chemische producten;
- iii. naleving van de Performance Standards en de Environmental, Health and Safety (EHS)-richtlijnen voor milieu en de volksgezondheid van de International Finance Corporation (IFC) (waaronder chemische stoffen en het transport van gevaarlijke stoffen) bij de financiering van projecten.³

³ Zie ook beleid Equator Principles

5.5 ENERGIESECTOR (OLIE EN GAS, ELEKTRICITEITSOPWEKKING)

Het ESR-sectorbeleid voor energie is van toepassing op alle producten en diensten die ING levert aan entiteiten die actief zijn in de energiesector. Aan energie gerelateerde activiteiten die onder de reikwijdte van het beleid vallen, zijn:

- olie- en gasactiviteiten op land en in volle zee;
- alle up- en downstream olie- en gasactiviteiten en -diensten, waaronder raffinaderijen en petrochemie;
- elektriciteitsopwekking;
- transmissie en distributie van elektriciteit;
- waterdammen en waterkrachtcentrales; en
- overige duurzame elektriciteitscentrales.

Richtlijnen voor de mijnbouw- en metaalsector komen aan de orde in paragraaf 8 van dit hoofdstuk.

5.5.1 SOCIALE EN MILIEURISICO'S IN DE ENERGIESECTOR

Klanten in de energiesector staan in toenemende mate voor de taak om te voldoen aan de vraag van de groeiende wereldbevolking. Tegelijkertijd wordt van hen verwacht dat ze aan het welzijn van de mensheid bijdragen en de milieulast tot een minimum beperken. ING heeft in het kader van haar energiebeleid tools ontwikkeld voor het signaleren van de risico's die gepaard kunnen gaan met de energiesector. Die risico's hebben betrekking op:

Olie en gas: de exploratie en ontwikkeling van nieuwe olie- en gasbronnen vinden in steeds complexere operationele omstandigheden plaats, zoals diepe wateren uit de kust, verafgelegen locaties en landen met een zwakker bestuur of in conflictgebieden. Belangrijke sociale en milieurisico's kunnen onder meer zijn:

- nadelige effecten op (beschermde-) leefgebieden, waaronder leefgebieden buiten de kust;
- uitstoot, waaronder de opwekking van belangrijke hoeveelheden broeikasgassen en de uitstoot van giftige gassen als zwavel en stikstofoxide;
- waterverontreiniging en waterverbruik in gebieden waar water schaars is;
- olielekken;
- nog onbekende effecten van nieuwe vormen van energiewinning, zoals hydraulisch fractureren van schaliegas.

Elektriciteit uit steenkolencentrales: er komt steeds meer aandacht voor de broeikasgasuitstoot van technologieën voor elektriciteitsopwekking. Dat geldt vooral voor de kwaliteit en keuze in technologie voor kolengestookte elektriciteitscentrales. Belangrijke sociale en milieurisico's kunnen onder meer zijn:

- broeikasgasuitstoot;
- lekkage die verband houdt met de opvang en opslag van CO₂ ('Carbon Capture and Storage', CCS);
- de onttrekking van grote hoeveelheden water voor koelactiviteiten, wat van invloed is op de toevoer en kwaliteit van water;
- controversies en maatschappelijke discussies over de deelname aan internationaal erkende emissie handelssystemen (vrijwillig of verplicht).

Elektriciteit uit waterkrachtcentrales: dammen spelen een belangrijke rol in de voorziening van duurzame energie en bescherming tegen overstromingen. Diezelfde dammen kunnen echter ook aanzienlijke en soms onomkeerbare sociale en milieuschade toebrengen aan lokale gemeenschappen en het milieu. Belangrijke sociale en milieurisico's kunnen onder meer zijn:

- economische en fysieke ontheemding van mensen in verband met de ontwikkeling van het reservoir;
- verlies van traditionele grond, toegang tot het recht op watergebruik en schade aan lokale visserij;
- ecologische schade, vermindering van de waterkwaliteit en ontwrichting van rivierstromen;
- veiligheidsproblematiek als de dam niet goed werkt of beschadigd is.

Overige vormen van duurzame energie: duurzame energie is een schonere vorm van energieopwekking, die wordt gezien als essentieel voor de overgang naar een economie die minder van fossiele brandstoffen afhankelijk is. De ontwikkeling van elektriciteitsopwekking uit wind, zon, geothermie en biomassa kan echter sociale en milieugevolgen hebben die zorgvuldig moeten worden afgewogen. Belangrijke sociale en milieurisico's kunnen onder meer zijn:

- effecten op wettelijk beschermde gebieden, of belangrijke natuurlijke leefgebieden of ecosystemen als gevolg van grondconversie, de introductie van vreemde (dier)soorten;
- geluid, geur (biomassa) en visuele effecten;
- gebruik van giftige chemicaliën als pesticiden, kwik, arsenicum, borium en zout.

5.5.2 SECTORSTANDAARDEN IN DE ENERGIESECTOR

ING heeft, om de risico's te beheersen die de energiesector met zich meebrengt, evaluatietools ontwikkeld die rekening houden met sociale en milieustandaarden voor de sector en richtlijnen voor 'best practice'.

ING moedigt klanten in de energiesector aan te streven naar voortdurende verbetering in het beheersen van de effecten voor het milieu en de volksgezondheid. We ondersteunen klanten in hun proces om 'best practices' te implementeren zoals die zijn geformuleerd in of door:

Olie en gas:

- International Petroleum Industry Environmental Conservation Association
- Extractive Industries Transparency Initiative
- Global Gas Flaring and Venting Reduction Voluntary Standard
- International Association of Oil and Gas Producers
- Voluntary Principles on Security and Human Rights
- International Energy Agency (IEA)
- International Maritime Organisation (IMO)

Steenkool:

- World Coal Association
- Informatieverschaffing over broeikasgasuitstoot (bijvoorbeeld het Carbon Disclosure Project)
- United Nations Framework Convention on Climate Change

Waterkrachtcentrales:

- International Hydropower Association
- World Commission on Dams (Framework for Decision Making)

ING bevordert de toepassing van 'best practice' bij klanten. Van klantrelaties in de energiesector verlangt ING dat ze naar onze tevredenheid het volgende kunnen aantonen:

- i. naleving van de van toepassing zijnde sociale en milieuwetten, -regels en vergunningsvereisten;
- ii. naleving van beleid of certificering voor het beperken van verontreiniging en broeikasgasuitstoot, effecten op biodiversiteit en de volksgezondheid;
- iii. naleving van de Performance Standards en de EHS-richtlijnen voor het milieu en de volksgezondheid van de International Finance Corporation (IFC) (waaronder luchtuitstoot en -kwaliteit) bij de financiering van projecten.⁴ De relevantie van het project binnen het energiebeleid van het land (inclusief energieafhankelijkheden) speelt bij de evaluatie eveneens een rol;
- iv. ING laat zich niet in met transacties die direct⁵ verband houden met de winning, exploratie en 'upgrading' van oliezanden.

⁴ Zie ook ons beleid Equator Principles

⁵ Direct betekent dat de eigenlijke winning, exploratie en upgradering niet worden gefinancierd. Andere activiteiten in verband met oliezanden zijn toegestaan in het kader van dit beleid.

5.6 BOSBOUW EN AGROGRONDSTOFFEN

Het ESR-sectorbeleid voor bosbouw en agrogrondstoffen is van toepassing op alle producten en diensten die door ING worden aangeboden aan entiteiten die actief zijn in de bosbouw en de sector agrogrondstoffen. Aan deze sectoren gerelateerde activiteiten die onder de reikwijdte van het beleid vallen zijn:

- plantages (voor het kweken van hout en agrogrondstoffen);
- kweken, oogsten, malen, zuiveren en verwerken van agrogrondstoffen (bijvoorbeeld koffie, thee, cacao, katoen, soja en palmolie);
- kappen en oogsten van hout;
- houtverwerking (bijvoorbeeld fabricage van houten meubels);
- pulp en papierfabrieken.

5.6.1 SOCIALE EN MILIEURISICO'S IN BOSBOUW EN AGROGRONDSTOFFEN

Klanten in de sector bosbouw en agrogrondstoffen staan voor een grote uitdaging om tegemoet te komen aan de behoeften van een snelgroeiende, verstedelijkte en geïndustrialiseerde wereldbevolking. Dit houdt in dat deze bedrijven de gevolgen van hun activiteiten voor mens en milieu zo goed mogelijk moeten beheersen. ING heeft in het kader van haar beleid voor bosbouw en agrogrondstoffen tools ontwikkeld voor de signalering van de risico's die gepaard kunnen gaan met die sectoren. Die risico's hebben betrekking op:

- het verloren gaan van biodiversiteit alsmede de gevolgen voor bedreigde dieren en plantsoorten, bodemerosie, bodemaantasting, uitputting van natuurlijke hulpbronnen;
- schadelijke of overlast veroorzakende luchtuitstoot door oogst, landbouwbranden, sproeien van pesticiden, kunstmest;
- waterverontreiniging (bijvoorbeeld als gevolg van het gebruik van pesticiden, kunstmest en brandstoffen, smeerolie en andere chemische stoffen) en waterverbruik in gebieden waar water schaars is;
- geschillen over gepachte grond en gebruik van grond (het zich toe-eigenen van grond), (gedwongen) migratie en afname van de lokale voedselzekerheid;
- introductie van vreemde soorten, waaronder genetisch gemodificeerde organismen (GMO's); en
- schendingen van mensenrechten, waaronder dwangarbeid, kinderarbeid, onveilige arbeidsomstandigheden, lonen onder het bestaansminimum en gedwongen verhuizingen.

ING evalueert voor de beheersing van de gesignaleerde risico's in bosbouw en agrogrondstoffen alle klantrelaties op basis van de sectorstandaarden en 'best practice' zoals omschreven in dit beleid.

5.6.2 SECTORSTANDAARDEN IN BOSBOUW EN AGROGRONDSTOFFEN

ING heeft, om de risico's te beheersen die de sector bosbouw en agrogrondstoffen met zich meebrengt, evaluatietools ontwikkeld die rekening houden met sociale en milieustandaarden voor de sector en richtlijnen voor 'best practice'. ING moedigt klanten in de sector aan te streven naar voortdurende verbetering in het beheersen van de effecten voor het milieu en de volksgezondheid. We ondersteunen klanten in hun proces om 'best practices' te implementeren zoals die zijn geformuleerd in of door:

- Assured Food Standards (AFS);
- Global Good Agricultural Practice (GAP);
- Rainforest Alliance Sustainable Agriculture Standard (SAN);
- UTZ Certified;
- Sustainable Agriculture Practice Standard (SCS 001);
- Sustainable Agriculture Initiative Platform (SAI);
- Food and Agriculture Organisation of the United Nations (FAO).

De volgende programma's en certificeringen zijn relevant per grondstof:

Grondstof	Programma/Certificering
Soja	• Roundtable on Responsible Soy Association (RTRS) • Basel Criteria for Responsible Soy Production
Palmolie	• Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO) • Principles and Criteria for Responsible Palm Oil Production
Katoen	• Better Cotton Initiative
Koffie, thee, cacao	• Common Code for the Coffee Community (4C) • Tropical Commodities Coalition for Sustainable Tea • Coffee and Cocoa (TCC) • Ethical Tea Partnership (ETP) • World Cocoa Foundation (WCF)
Hout	• Forest Stewardship Council (FSC) certificering • FSC 'chain of custody'-certificering

ING ondersteunt de toepassing van 'best practice' bij klanten. Van klantrelaties in de sector bosbouw en agrogrondstoffen verlangt ING dat ze naar tevredenheid van ING het volgende kunnen aantonen:

- i. naleving van de van toepassing zijnde sociale en milieuwetten, -regels en vergunningsvereisten;
- ii. naleving van beleid of certificering die duurzame groei van agrogrondstoffen beoogt. Certificering en/of de inzet van de klant voor certificering voor soja, palmolie en katoen binnen een aanvaardbare termijn vormt een minimumvereiste in bepaalde hoge risico locaties (zie ESR-lijst hoge risico landen);
- iii. naleving van de Performance Standards en de EHS-richtlijnen voor het milieu en de volksgezondheid van de International Finance Corporation (IFC) (waaronder ook de zogenaamde Free, Prior and Informed Consent /FPIC-vereisten voor volledig inzicht en toestemming vooraf) bij de financiering van projecten;⁶
- iv. ING laat zich niet in met transacties die direct verband houden met:
 - a. hout uit illegale kapactiviteiten
 - b. ontbossing en/of afbranden van tropisch regenwoud
 - c. de kap van primaire of hoogwaardige bossen, ook wel aangeduid met High Conservation Value Forests

ING gaat, om iedere vorm van stimulans voor ontbossing te vermijden, alleen transacties aan op eerder gekapte bosgrond na het verstrijken van een periode van vijf jaar; en alleen onder de voorwaarde dat er geen aantoonbare link is tussen de klant en de oorspronkelijke ontbossing.

⁶ Zie ook ons beleid Equator Principles

5.7 MAAKINDUSTRIE

Het ESR-sectorbeleid voor de maakindustrie is van toepassing op alle producten en diensten die ING levert aan entiteiten die actief zijn in de maakindustrie. Aan maakindustrie gerelateerde activiteiten die onder de reikwijdte van het beleid vallen, zijn:

- kleding en detailhandel;
- meubels;
- elektronica en elektrische apparatuur;
- auto's;
- industriële groothandel; en
- bouwmaterialen.

De productie van grondstoffen door andere sectoren (bijvoorbeeld katoen of plastics) vallen niet onder het ESR-sectorbeleid voor de maakindustrie.

5.7.1 SOCIALE EN MILIEURISICO'S IN DE MAAKINDUSTRIE

Dat productie steeds meer wordt uitbesteed aan bedrijven in de opkomende markten maakt de keten ingewikkeld. Ook is het hierdoor lastiger om te bepalen in hoeverre een bepaalde onderneming aansprakelijk is voor sociale en milieueffecten.

Behoud van verantwoorde activiteiten en toeleveringsketens vormen dan ook een uitdaging voor de maakindustrie, in het bijzonder voor ondernemingen waarvan de producten in opkomende landen worden vervaardigd waar de wet- en regelgeving mogelijk zwak is of niet wordt gehandhaafd.

Dit houdt in dat de maakindustrie de gevolgen van de activiteiten voor mens en milieu zo goed mogelijk moet beheersen. ING heeft in het kader van haar beleid voor de maakindustrie tools ontwikkeld voor de signalering van de risico's die gepaard kunnen gaan met die sector. Die risico's hebben betrekking op:

- belangrijk waterverbruik bij verwerking en productie, wat invloed heeft op de beschikbaarheid van water voor lokale gemeenschappen en het milieu;
- significante uitstoot van CO₂ en andere broeikasgassen;
- afvalverwerking en -lozing, en recycling en verwerking van gebruikte goederen en producten (in het bijzonder elektrische en elektronische apparatuur);
- productveiligheid (inclusief het gebruik van gevaarlijke materialen en stoffen, productiefouten);
- schendingen van mensenrechten, waaronder dwangarbeid, kinderarbeid, onveilige arbeidsomstandigheden, lonen onder het bestaansminimum en gedwongen verhuizingen, geen vrijheid van meningsuiting, geweld en andere misstanden, gebruik van immigranten en migrantenarbeid met minimale of geen secundaire arbeidsvoorwaarden of bescherming uit hoofde van arbeidswetgeving;

- herkomst en identificatie om illegale productie tegen te gaan (bijvoorbeeld namaakproducten); en
- concurrerende consumentenprijzen enerzijds en eerlijke en ethische relaties met leveranciers anderzijds.

Het ESR-beleid beschrijft beheer en management processen waarmee ING die risico's consequent kan ondervangen.

5.7.2 SECTORSTANDAARDEN IN DE MAAKINDUSTRIE

ING heeft, om de risico's te beheersen die de maakindustrie met zich meebrengt, evaluatietools ontwikkeld die rekening houden met sociale en milieustandaarden voor de sector en richtlijnen voor 'best practice'. ING moedigt klanten in de maakindustrie aan te streven naar voortdurende verbetering in het beheersen van de effecten voor het milieu en de volksgezondheid. We ondersteunen klanten in hun proces om 'best practices' te implementeren zoals die zijn geformuleerd in of door:

- Standards for Environmental Management System (ISO 14001 & 29001);
- Standards for Health and Safety Management System (OHSAS 18001);
- Social Accountability 8000 (SA8000) Standard.

ING bevordert de toepassing van 'best practice' bij klanten. Van klantrelaties in de maakindustrie verlangt ING dat ze naar tevredenheid van ING het volgende kunnen aantonen:

- i. naleving van de van toepassing zijnde sociale en milieuwetgeving, regelgeving en vergunningsvereisten;
- ii. naleving van beleid of certificering voor het beperken van het gebruik van gevaarlijke materialen en stoffen, die kinderarbeid en dwangarbeid tegengaat en die leidt tot efficiënt gebruik van hulpbronnen;
- iii. naleving van de Performance Standards en de EHS-richtlijnen voor het milieu en de volksgezondheid van de International Finance Corporation (IFC) (waaronder zorg voor arbeidsomstandigheden) bij de financiering van projecten.⁷

⁷ Zie ook beleid Equator Principles

5.8 MIJNBOUW EN METAAL

Het ESR-sectorbeleid voor de sector mijnbouw en metaal is van toepassing op alle producten en diensten die ING levert aan entiteiten die actief zijn in de mijnbouw en de metaalindustrie. Aan mijnbouw en metaal gerelateerde activiteiten die onder de reikwijdte van het beleid vallen, zijn:

- de ontwikkeling, bouw, inwerkingstelling, het onderhoud en de ontmanteling van installaties voor de winning, ontwikkeling, productie, verwerking, het uitsmelten, de raffinage en opslag van mijnbouwproducten;
- materialen die onder mijnbouw vallen zoals basismetalen, edelmetalen, ijzer, uranium, kolen, diamanten, kalksteen, steenzout en potas.

5.8.1 SOCIALE EN MILIEURISICO'S IN MIJNBOUW EN METAAL

Klanten in de sector mijnbouw en metaal staan in toenemende mate voor de taak om te voldoen aan de groeiende vraag naar producten. Tegelijkertijd wordt van ze verwacht dat ze aan het welzijn van de mensheid bijdragen en de milieulast tot een minimum beperken. Dit houdt in dat mijnbouw- en metaalbedrijven de gevolgen van hun activiteiten voor mens en milieu zo goed mogelijk moeten beheersen.

ING heeft in het kader van haar beleid voor de sector mijnbouw en metaal tools voor de signalering van de risico's die gepaard kunnen gaan met de sector. Die risico's hebben betrekking op:

Bij mijnbouw: de ontwikkeling van nieuwe mijnbouw vindt in steeds complexere omstandigheden plaats, zoals op verafgelegen locaties, in landen met een zwakker bestuur of in conflictgebieden. Voor ontwikkelaars, onderaannemers en financiers leidt dit tot extra en ook nieuwe sociale en milieurisico's. Belangrijke zorgpunten kunnen onder andere zijn:

- nadelige effecten op natuurlijke leefgebieden en beschermde gebieden door grondgebruik (open mijnen, bodemerosie, ontbossing, risico van grondverzakking) en verontreiniging die potentieel kunnen leiden tot verspilling, lekken of andere onbedoelde lozingen in de bodem, het oppervlaktewater en/of grondwater (bijvoorbeeld van cyanide);
- de risico's van de uitstoot in de lucht van stof uit explosies, gebieden die bloot staan aan de gevolgen van afwateringsfaciliteiten, voorraadstapels, afvaldumpplaatsen, aanvoerwegen en infrastructuur, evenals gassen uit de verbranding van brandstoffen;
- energie- en waterverbruik; en
- risico's voor de volksgezondheid. Voorbeelden: ongevallen, land- en waterverontreiniging en hiv-verspreiding door de instroom van arbeid.

Bij smelterij en raffinage: er is steeds meer aandacht voor het profiel van industrie, smelterijen en raffinageactiviteiten voor wat betreft de uitstoot van broeikasgassen.

Belangrijke zorgpunten kunnen onder andere zijn:

- luchtuitstoot, waaronder fijnstof, NOx, CO en CO2, SO2, vluchtige organische stoffen (VOS) die vrijkomen bij thermische processen, smeltactiviteiten, het schoonmaken van hoogovens, mechanische handelingen (lassen en slijpen) en de omgang met grondstoffen;
- verontreinigd bodem en grondwater door vast afval en nevenproducten waar zware metalen, (smeer)olie of asbest in zitten;
- onjuiste afvoer van afvalwater uit koelwater, overtollig regenwater, spoelwater en andere proceslozingen;
- risico's voor de volksgezondheid als gevolg van de opstapelende vervuiling van grond en woonhuizen met fijnstof, afzet van metalen en andere verontreinigende stoffen.

Het ESR-beleid beschrijft beheer en management processen waarmee ING die risico's consequent kan ondervangen.

5.8.2 SECTORSTANDAARDEN IN MIJNBOW EN METAAL

ING heeft, om de risico's te beheersen die de sector mijnbouw en metaal met zich meebrengt, evaluatietools ontwikkeld die rekening houden met sociale en milieustandaarden voor de sector en met richtlijnen voor 'best practice'. ING moedigt klanten in de sector aan te streven naar voortdurende verbetering in het beheersen van de effecten voor het milieu en de volksgezondheid. We ondersteunen klanten in hun proces om 'best practices' te implementeren zoals die zijn geformuleerd in of door:

- International Council on Mining and Metals (ICMM);
- Extractive Industries Transparency Initiative;
- ISO 14000 and 14001 Environmental Management Standards;
- Standards for Health and Safety Management System (OHSAS 18001);
- International Cyanide Management Code for the Manufacture, Transport and Use of Cyanide in the Production of Gold;
- International Maritime Organisation (IMO);
- Kimberley Process Certification Scheme.

ING bevordert de toepassing van 'best practice' bij klanten. Van klantrelaties in de sector mijnbouw en metaal verlangt ING dat ze naar tevredenheid van ING het volgende kunnen aantonen:

- i. naleving van de van toepassing zijnde sociale en milieuwetgeving, regelgeving en vergunningsvereisten;
- ii. naleving van beleid of certificering voor het beperken van verontreiniging en uitstoot, effecten op biodiversiteit of de volksgezondheid voor wat betreft waterverbruik en -kwaliteit, afwatering en afvalbeheer;
- iii. naleving van de Performance Standards en de EHS-richtlijnen voor het milieu en de volksgezondheid van de International Finance Corporation (IFC) (waaronder luchtuitstoot en luchtkwaliteit, waterbehoud en de beheersing van gevaarlijke stoffen) bij de financiering van projecten.⁸

⁸ Zie ook beleid Equator Principles

5.9 ALGEMENE SECTORSTANDAARDEN

Naast de sectorstandaarden en 'best practice'-richtlijnen per sector wordt in de evaluatietools van ING ook rekening gehouden met algemene en internationaal erkende duurzaamheidsstandaarden. Dat zijn onder andere:

- UN Guiding Principles on Business and Human Rights;
- ILO Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises and Social Policy;
- UN Global Compact;
- OECD Guidelines for Multinational Enterprises;
- Children's Rights and Business Principles;
- IFC Performance Standards.

ING verzorgt passende interne trainingen die het inzicht in de sociale en milieurisico's die gepaard kunnen gaan met de producten en diensten moeten helpen verbeteren. ING zal de evaluatietools regelmatig actualiseren en aanpassen aan de marktontwikkelingen, risicobereidheid en ontwikkeling van de beste sectorstandaarden die onder dit beleid vallen.

6. ESR DUE DILIGENCE

De ING-benadering van sociale en milieurisico's geldt wereldwijd en is van toepassing op alle producten en diensten. Alle zakelijke activiteiten van ING krijgen derhalve met de volgende beoordelingen te maken:

1. ESR Klantonderzoek, die de kundigheid en de staat van dienst van de klant meet voor wat betreft de beheersing van sociale en milieukwesties.
2. ESR Transactieonderzoek, die de sociale en milieurisico's meet die met een specifieke transactie samenhangen.

De combinatie van het ESR-Klant en Transactieonderzoek levert een ESR-totaalprofiel op voor die klantrelatie. Afhankelijk van het totale profiel en andere relevante factoren kan ING besluiten geen transactie of klantrelatie aan te gaan.

6.1 ESR KLANTONDERZOEK

Het ESR Klantonderzoek is zo ingericht dat ING een totaaloverzicht krijgt van de manier waarop de onderneming omgaat met de sociale en milieukwesties die binnen de bedrijfsactiviteiten spelen. ING zet de uitkomsten af tegen sectorstandaarden, waaraan weer internationale standaarden en richtlijnen over 'best practice' ten grondslag liggen.

Het ESR Klantonderzoek vormt onderdeel van het klantacceptatieproces (Know Your Client/ Customer Due Diligence (KYC/CDD)). Bij bestaande klanten vindt het onderzoek plaats tijdens lopende KYC/CDD-klantonderzoeken. In het onderzoek wordt gewerkt met vragenlijsten (5 verplichte vragen) gericht op de sociale en milieuprestaties, verslaggevingseisen, de staat van dienst van de onderneming en de landen waarin de onderneming actief is.

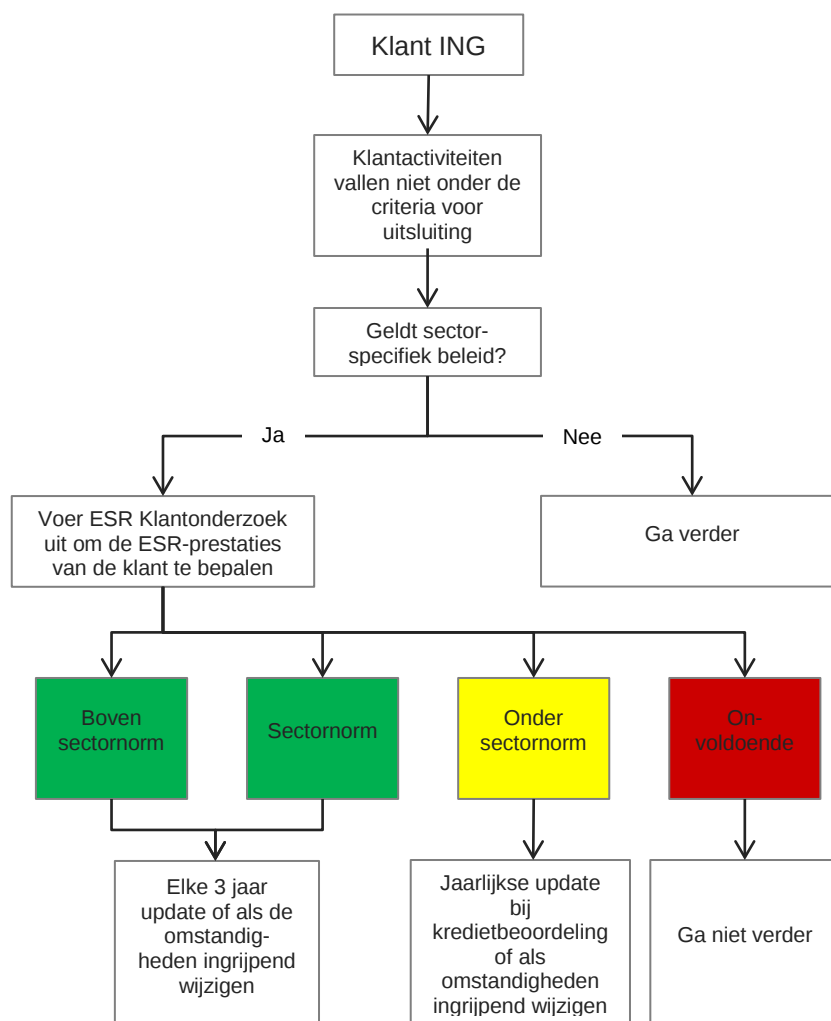
Op basis van de ontvangen antwoorden uit het ESR Klantonderzoek wordt de klant ingedeeld in de categorie:

- **Boven sectornorm:** betreft klanten die actief 'best practices' op het gebied van milieu en maatschappij toepassen, niet alleen in de eigen activiteiten maar ook bij de partijen waar zij mee samenwerkt en haar leveranciers. De klant is opgenomen in de Dow Jones Sustainability Index en/of kan onafhankelijk en volgens gelijkwaardige criteria de uitmuntende sociale en milieuprestaties (laten) bevestigen. ING kent geen concrete voordelen toe aan klanten die boven de sectornorm opereren. Deze moeten nog worden vastgesteld.

- **Op sectornorm:** betreft klanten die actief de met de bedrijfsactiviteiten samenhangende sociale en milieurisico's verminderen. Deze onderneming rapporteert over de sociale en milieuprestaties (via een duurzaamheidsverslag, website of gelijkwaardig medium) en staat over het geheel genomen goed aangeschreven bij de stakeholders.
Klanten die actief zijn in rechtsgebieden met strenge sociale en milieuwetten vallen in de categorie 'op sectornorm' als ze voldoen aan alle relevante sociale en milieuregels, als ze informatie verschaffen over sociale en milieuzaken en als ze een goede staat van dienst kunnen overleggen (dat wil zeggen, geen/geringe milieuboetes of strafmaatregelen en geen negatieve media-aandacht of belangenverstrengelingen).
- **Onder sectornorm:** betreft klanten die maar beperkt beschikken over managementprocedures ter vermindering van sociale en milieueffecten en die beperkt verslag doen over de prestaties op het gebied van milieu en maatschappij. Klanten die actief zijn in rechtsgebieden met zwakke sociale en milieuregelgeving, die geen aanvullende managementprocedures inrichten om de sociale en milieuprestaties aan te pakken en daarover verslag uit te brengen, vallen in de categorie 'onder sectornorm'.
Relaties met klanten in de categorie 'onder sectornorm' zijn toegestaan. ING moedigt klanten in deze categorie aan om continu verbeteringen door te voeren op het gebied van milieu-, arbeidsomstandigheden- en veiligheid. Aanvullende sociale en milieurequirements kunnen van toepassing zijn op deze klanten.
- **Onvoldoende:** betreft klanten die geen managementprocedures hebben om sociale en milieueffecten te verminderen en die niet rapporteren over de sociale en milieuprestaties. De onderneming heeft een slechte staat van dienst (inclusief materiële boetes en strafmaatregelen in verband met milieuproblemen dan wel negatieve media-aandacht) en is niet bereid om de sociale en milieuprestaties te verbeteren. Relaties met klanten in deze categorie zijn niet toegestaan tenzij er concrete bewijzen komen dat de klant passende actie onderneemt om de sociale en milieuprestaties te verbeteren. Die bewijzen moeten door het ESR-team worden goedgekeurd.

ING past de ESR Klantonderzoek-tool toe op de uiteindelijke moedermaatschappij. De uitkomst voor de moedermaatschappij geldt voor alle dochterondernemingen waarin de moeder een meerderheidsbelang bezit, tenzij een dochtermaatschappij nadrukkelijk een ander ESR-beleid voert. ING voert in dat laatste geval een specifiek ESR-onderzoek op de dochter uit. Voor projectondernemingen (dat wil zeggen een 'special purpose vehicle' of SPV) waar niet één aandeelhouder een meerderheidsbelang heeft, geldt het ESR Klantonderzoek voor de projectwerkmaatschappij of de ondernemingen die samen de SPV vormen. Heeft ING geen klantrelatie met de moedermaatschappij, dan wordt het ESR-onderzoek uitgevoerd op de controlerend aandeelhouder of het hoogste niveau van de dochteronderneming die zaken doet met ING.

Het stroomschema voor de ESR Klantonderzoek ziet er als volgt uit:

6.1.1 CONTROLE EN REVISIE

In aansluiting op de ken uw klant procedures evalueert ING klanten in de categorie 'boven sectornorm' en 'op sectornorm' eenmaal in de drie jaar. Een klant in de categorie 'onder sectornorm' zal jaarlijks geëvalueerd worden. Ad hoc kan een herziening plaatsvinden naar aanleiding van een belangrijke wijziging in de strategie van de onderneming, of als er sprake is van een materiële gebeurtenis op het gebied van milieu of maatschappij.

Met het ESR Klantonderzoek kan ING de geboekte voortgang ten opzichte van de prestatiecategorieën meten en, indien van toepassing, op elk moment overgaan tot een revisie van het portefeuillebeheer.

Het ESR Klantonderzoek valt onder de KYC/CDD-processen van ING. Een controle aan de hand van het ESR-uitsluitingenbeleid en de ESR-restrictielijst hoort daar eveneens bij.

6.2 ESR TRANSACTIEONDERZOEK

Het ESR Transactieonderzoek brengt sociale en milieurisico's van een transactie in kaart. Het transactieonderzoek varieert naar gelang de aard van de klantrelatie, maar over het algemeen geldt hoe intensiever de relatie des te uitgebreider en gedetailleerder het onderzoek.

Voor transacties in de zin van betaal- en cash management, geldmarktdiensten of het openen van een rekening volstaat de meest eenvoudige vorm van ESR due diligence. Dat is het ESR Klantonderzoek zoals in het voorgaande onderdeel is beschreven.

Op transacties die onder de noemer projectfinanciering⁹ vallen, zijn de Equator Principles van toepassing. Dat is de meest diepgravende ESR due diligence en vereist een onderzoek naar de milieueffectenrapportages en managementplannen van het project (zie voor meer informatie het beleid Equator Principles).

Alle andere transacties doorlopen het volgende ESR Transactieonderzoek:

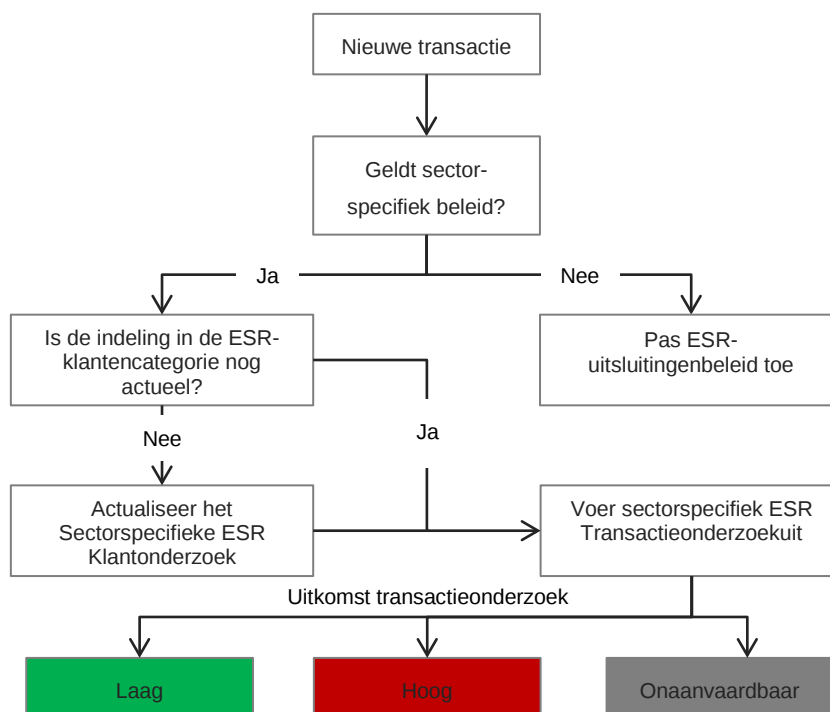
1. land waar de middelen van ING worden gebruikt; (zie lijst gevoelige landen, groepen B en C voor verdere due diligence);
2. effecten op belangrijke natuurlijke leefgebieden, belangrijke culturele erfgoedlocaties en/of inheemse volkeren;
3. vermeende schendingen arbeids- en mensenrechten;
4. aard van de activiteiten¹⁰ in relatie tot de transactie; en
5. eventuele (negatieve) aandacht van de internationale media, ngo's en/of zorg onder het grote publiek.

Voor de bovengenoemde risico's is een ter zake kundig oordeel een vereiste, wat de basis vormt voor discussie tussen het Adviesteam en Risk Management over het risicoprofiel van de transactie. Bij twijfel kan het ESR-team om opheldering worden verzocht.

⁹ Projectfinanciering, projectadviesdiensten, projectgerelateerde bedrijfs- en overbruggingsleningen zoals gedefinieerd in de Equator Principles

¹⁰ Sommige activiteiten worden als gevoeliger aangemerkt (bijvoorbeeld plantages, kolengestookte elektriciteitscentrales, schaliegas, grote dammen etc.)

Het stroomschema voor de ESR Transactieonderzoek ziet er als volgt uit:

De uitkomst van het ESR Transactieonderzoek bepaalt in combinatie met de uitkomst van het ESR Klantonderzoek het totale ESR risicoprofiel van de klantrelatie en het goedkeuringsproces daarna.

De onderstaande tabel illustreert de combinaties en uitkomsten van de ESR-Klant en Transactieonderzoeken (ESR-uitkomst).

ESR-prestatie transactie	ESR-prestatie klant			
	Boven sectornorm	Sectornorm	Onder sectornorm	Onvoldoende
Laag risico transactie	Laag risico ESR	Laag risico ESR	Gemiddeld risico ESR	Onaanvaardbaar
Hoog risico transactie	Gemiddeld risico ESR	Hoog risico ESR	Hoog risico ESR	Onaanvaardbaar
Onaanvaardbaar	Onaanvaardbaar	Onaanvaardbaar	Onaanvaardbaar	Onaanvaardbaar

Bij Zakelijke activiteiten die resulteren in een ESR-uitkomst 'Gemiddeld risico ESR' of 'Hoog risico ESR' is nadere ESR due diligence noodzakelijk. De volgende punten komen aan de orde:

- toelichting van de klant over de wijze waarop sociaal en milieubeleid op specifieke activiteiten of landen wordt toegepast;
- analyse van de mate van scheiding tussen ING en de gevoelige activiteiten;
- eventuele betrokkenheid van ontwikkelingsfinancieringsinstellingen bij de transactie, zoals IFC, EBRD, ADB, IADB;
- de bereidheid van de klant om zich te bedienen van de best mogelijke technieken en werkwijzen in de sector;
- de bereidheid van de klant om zich te houden aan 'best practices' in de sector.

ING stelt aanvullende vragen om te controleren of de klant in voldoende mate in staat is de gesignaleerde risico's van een klantrelatie te verminderen (zie voorbeelden in de aanvullende klant evaluatie en beoordelingstools).

Als de aanvullende ESR due diligence toereikend is, kan het uiteindelijke ESR-akkoord worden gegeven door het juiste goedkeuringsorgaan. Indien de aanvullende due diligence het hogere risicoprofiel onvoldoende mitigeert dan kan de zakelijke activiteit alleen doorgaan onder voorwaarde van een actieplan dat ING samen met de klant opstelt. Maatregelen in dat actieplan grijpen terug op de hierboven genoemde punten; Credit Risk Management en/of het ESR-team moeten zich in het actieplan kunnen vinden.

Waar mogelijk en voor zover Credit Risk Management dit nodig acht, kan ING specifieke acties met de klant afspreken om, binnen een tijdsbestek dat zowel voor de klant als voor ING redelijk is, aan het ING beleid te voldoen. De benodigde acties en bijbehorende tijdslijnen worden in de kredietovereenkomst vastgelegd.

Voor bedrijfsfinancieringen die verband houden met projecten maar strikt genomen niet onder de drempels van de Equator Principles vallen, kan Credit Risk Management besluiten een extra ESR due diligence uit te voeren.

6.2.1 BEWAKING EN EVALUATIE

ING bewaakt en evalueert sociale en milieurisico's als onderdeel van het bestaande kredietrevisieproces, dat minimaal één keer per jaar plaatsvindt. Voor bestaande leningen vindt een complete ESR due diligence plaats indien:

- er materiële wijzigingen zijn in de onderliggende transactie (bijvoorbeeld een hogere lening);
- dit een voorwaarde was van eerder ESR-advies;
- het goedkeuringsorgaan vanwege bijvoorbeeld een milieuongeval nadere actie adviseert.

In voorgaande gevallen kunnen maatregelen en specifieke acties in verband met transacties eveneens in de evaluatie worden meegenomen.

6.3 SPECIFIEKE ESR-BENADERINGEN

Naast de due diligence zoals beschreven in het ESR-sectorbeleid heeft ING ook specifieke ESR-benaderingen ontwikkeld voor de aanpak en vermindering van sociale en milieurisico's bij:

- i. ING Retail Banking; dit beleid is vertaald naar processen en evaluatietools met relevante criteria voor particuliere klanten.
- ii. ING Commercial Banking in de vorm van:
 - a. maatwerk voor documentair krediet;
 - b. maatwerk voor handelaars;
 - c. maatwerk voor middelen gefinancierd door de Offshore Desk;
 - d. maatwerk voor emissieproducten; en
 - e. maatwerk voor adviesfuncties.

Deze maatwerkbenaderingen zijn één-op-één uitgewerkt met de betreffende ING-landen en -afdelingen en geven de geest weer van het ESR-sectorbeleid.

7. BESTUUR

Het sectorspecifieke ESR-beleid is gebaseerd op de gebruikelijke goedkeuringsprocessen van ING. De 'first line of defence', oftewel de eerste linie, is het Adviesteam. Het Adviesteam is primair verantwoordelijk voor het vergaren van informatie en het beoordelen van klanten en transacties. De tweede linie wordt gevormd door Credit Risk Management (CRM), die nagaat of het ESR Klantonderzoek is uitgevoerd en het ESR Transactieonderzoek goedkeurt. CRM stelt ten slotte vast welke risico beperkende acties eventueel ondernomen moeten worden in het kader van de uitkomsten van het ESR-goedkeuringsproces (waaronder goedkeuring van eventuele bijkomende punten in verband met het ESR Klantonderzoek voor de kredietnemer).

7.1 ESR KLANTONDERZOEK

Het ESR Klantonderzoek maakt deel uit van de gebruikelijke klantacceptatieprocessen KYC/CDD (Know Your Client/Customer Due Diligence), waarbij het Group Credit Committee (GCC) voor alle ESR-kwesties optreedt als het hoogste beslisorgaan.

7.2 ESR TRANSACTIEONDERZOEK

Het ESR Transactieonderzoek maakt deel uit van het kredietacceptatieproces en maakt gebruik van het reguliere fiattingproces, het Signatory Approval Process (SAP). De verantwoordelijken binnen de kredietfiattingketen dienen te onderzoeken of het ESR-onderzoek van zowel de klant als de transacties juist is uitgevoerd. Bij zakelijke activiteiten waar geen sprake is van een krediet gerelateerde transactie, dan wel bij algemene adviesdiensten en andere producten die niet als bedrijfsmiddel worden aangemerkt, richt de ESR due diligence zich op het ESR Klantonderzoek. Alle fiattingprocessen binnen ING moeten echter waar mogelijk bij hun besluitvorming rekening houden met ESR-kwesties. Het bespreken van mogelijke ESR-kwesties in het Green Light Committee, het orgaan waar nieuwe zakelijke activiteiten in een vroeg stadium besproken worden, zorgt ervoor dat voorstellen met een verhoogd ESR risicoprofiel vroegtijdig onder de aandacht worden gebracht.

Uitkomsten ESR-onderzoek (klant + transactie)			
Laag risico ESR	Gemiddeld risico ESR	Hoog risico ESR	Onaanvaardbaar

7.2.1 KLANTRELATIES MET LAAG RISICO ESR

Waar het sociale en milieurisico als laag wordt beoordeeld, is op grond van het ESR-kader geen verdere actie nodig. Wel wordt de klantrelatie doorlopend geëvalueerd in het kader van het kredietacceptatieproces.

7.2.2 KLANTRELATIES MET GEMIDDELD RISICO ESR

Waar het sociale en milieurisico als gemiddeld wordt beoordeeld, is verder onderzoek vereist. Alleen wanneer uit dat onderzoek blijkt dat er voldoende risico beperkende maatregelen genomen zijn om de risico's van de klantrelatie te kunnen beheersen, tekent de Credit Risk Manager (lokaal, regionaal of op groepsniveau, of de Senior Credit Officer, die directe functionele verantwoordelijkheid heeft voor het risicobeheer van de voorgestelde transactie) voor akkoord. Waar mogelijk en voor zover Credit Risk Management dit nodig acht, kan ING specifieke acties met de klant afspreken om, binnen een tijdsbestek dat zowel voor de klant als voor ING redelijk is, aan het ING beleid te voldoen. De benodigde acties en bijbehorende tijdslijnen worden in de kredietovereenkomst vastgelegd. Het akkoord van de Credit Risk Manager moet in het kredietacceptatieproces zijn opgenomen.

7.2.3 KLANTRELATIES MET HOOG RISICO ESR

Waar het sociale en milieurisico als hoog wordt beoordeeld, is verder onderzoek vereist. Alleen wanneer uit dat onderzoek blijkt dat er voldoende risico beperkende maatregelen genomen zijn om de risico's van de klantrelatie te kunnen beheersen, tekent het ESR-team voor akkoord. Waar mogelijk en voor zover het ESR-team dit nodig acht, kan ING specifieke acties met de klant afspreken om, binnen een tijdsbestek dat zowel voor de klant als voor ING redelijk is, aan het ING beleid te voldoen. De benodigde acties en bijbehorende tijdslijnen worden in de kredietovereenkomst vastgelegd. Het akkoord van het ESR-team moet in het kredietacceptatieproces zijn opgenomen.

7.2.4 ONAANVAARDBAAR RISICO ESR

Waar het risico voor milieu en maatschappij onaanvaardbaar wordt geacht, kan geen klantrelatie worden aangegaan. Een beroep op het Group Credit Committee-Transaction Approval (GCCTA) om de beoordeling 'onaanvaardbaar risico' te heroverwegen, wordt slechts in uitzonderingsgevallen in behandeling genomen (zie voor meer informatie de paragraaf 'Verzoeken ESR-ontheffing').

7.3 TAKEN EN VERANTWOORDELIJKHEDEN

ING streeft ernaar dat er een adequate en effectieve due diligence wordt uitgevoerd naar de sociale en milieurisico's en dat het beleid wordt nageleefd.

De taken en verantwoordelijkheden zoals neergelegd in het ESR-sectorbeleid zijn:

7.3.1 ADVIESTEAM, TRANSACTIE/DEAL VERANTWOORDELIJKE EN OVERIGE VERTEGENWOORDIGERS ADVIESTEAM

Het Adviesteam en de hoofdverantwoordelijken voor de transactie hebben primaire verantwoordelijkheid voor toepassing van het beleid. Het Adviesteam moet aantonen dat het toepasselijke beleid wordt nageleefd naar tevredenheid van de goedkeuringsorganen. Het Adviesteam:

- bepaalt welke onderdelen van het beleid van toepassing zijn;
- vergaart de relevante informatie waaruit blijkt dat de klant voldoet aan de toepasselijke standaarden en dat de ESR-onderzoek is uitgevoerd zoals in dit beleid omschreven;

- levert alle documentatie waarom is verzocht, hetzij door het ESR-team dan wel door Risk Management, indien advies vereist is; en
- komt indien nodig met de klant acties en tijdslijnen overeen om te verzekeren dat het toepasselijke ESR-beleid wordt nageleefd.

7.3.2 CORPORATE CREDIT RISK MANAGEMENT (CCRM)

Credit Risk Management (CRM) controleert het Adviesteam. CRM verifieert naleving van het toepasselijke beleid naar tevredenheid van het goedkeuringsorgaan. CRM:

- verifieert of alle toepasselijke ESR-beleidsmaatregelen worden toegepast op de transactie in kwestie;
- verifieert of het onderzoek naar- en de beoordeling van klanten en transacties naar behoren is uitgevoerd;
- stelt het risicoprofiel van een zakelijke activiteit vast; en
- verleent ESR-goedkeuring voor klantrelaties met een laag of een gemiddeld risicoprofiel.

7.3.3 ENVIRONMENTAL AND SOCIAL RISK (ESR) TEAM

Het ESR-team controleert het Adviesteam. Het ESR-team verifieert naleving van het toepasselijke beleid naar tevredenheid van het goedkeuringsorgaan. Het ESR-team:

- adviseert over de toepassing van het ESR-beleid voor klantrelaties met een hoog risico. Een negatief advies van het ESR-team is bindend en kan alleen door het hoogste beslisorgaan voor ESR aangelegenheden, het Group Credit Committee (GCCTA) terzijde worden geschoven.
- begeleidt CRM bij specifieke kwesties of bij twijfels met betrekking tot zakelijke activiteiten met een gemiddeld risico; en
- is verantwoordelijk voor goedkeuring van klanten bij wie de uitkomst van de ESR-onderzoek weliswaar 'onvoldoende' was, maar die een toereikend plan hebben om hun prestaties op sociaal en milieugebied te verbeteren.

Het ESR-team heeft niet alleen een adviserende rol, maar werkt ook samen met het Adviesteam en CRM bij de toepassing van het ESR-beleid op lokale processen en procedures. Verder is het ESR-team verantwoordelijk voor training en de ontwikkeling van tools en ondersteunend materiaal waarmee het beleid kan worden bewaakt en naleving kan worden bevorderd.

7.3.4 AFDELING DUURZAAMHEID

De afdeling Duurzaamheid adviseert het management van ING over de duurzaamheidsstrategie van de bank. Daarvoor analyseert de afdeling ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid in relatie tot het zakelijk handelen van ING. Binnen het kader van het ESR-beleid voert de afdeling Duurzaamheid de volgende taken uit:

- analyseert en begrijpt de maatschappelijke, ethische en milieuaspecten van het zakelijk handelen van ING;
- adviseert het ESR-team en het seniormanagement van ING over alle aspecten van zakendoen die in strijd zouden kunnen zijn met de belangen van de samenleving; en
- treedt op als aanspreekpunt voor externe stakeholders en gaat actief in gesprek met groepen stakeholders over maatschappelijke, ethische en milieukwesties.

7.3.5 ZAKELIJKE KLANTEN

De Customer Due Diligence (CDD) analisten verifiëren of het toepasselijke beleid naar tevredenheid van het goedkeuringsorgaan wordt toegepast. Zij zijn ervoor verantwoordelijk dat de informatie ten behoeve van de ESR-Klantonderzoek juist is verstrekt.

7.3.6 GOEDKEURINGSBEVOEGDHEID

Het ESR-beleid wordt goedgekeurd door het Group Credit Committee-Policy (GCCP), dat bestaat uit vertegenwoordigers van zowel Risk als vertegenwoordigers van de zakelijke activiteiten op het niveau van de Raad van Bestuur van ING.

Alle klanten en transacties die zijn opgenomen in het KYC/CDD-proces en het Signatory Approval Process (SAP) moeten worden beoordeeld met het oog op potentiële sociale en milieurisico's. Goedkeuringsorganen die buiten KYC/CDD en Signatory Approval Process vallen, moeten in lijn met dit beleid eveneens ESR-kwesties in overweging nemen bij hun besluitvorming.

8. VERZOEKEN ESR-ONTHEFFING

Het wereldwijde ESR-beleid wordt goedgekeurd door GCC-Policy, aan wie ESR-kwesties door de Raad van Bestuur zijn gedelegeerd. Uitzonderingen op het ESR-beleid worden dan ook alleen in uitzonderlijke gevallen gemaakt en dat alleen met de instemming van GCC Transaction Approval (GCCTA).

Verzoeken om ontheffing voor transacties worden ingediend bij GCCTA volgens het gebruikelijke Signatory Approval Process. Het verzoek moet zowel door het Adviesteam als door Credit Risk Management worden gesteund. Een advies vanuit het ESR-team aan GCC Transaction Approval (GCCTA) is verplicht.

Als een ontheffingsverzoek niet met een specifieke transactie samenhangt (alleen klantacceptatie) stuurt het ESR-team het verzoek door naar GCCTA. Steun van het seniormanagement moet duidelijk zijn aangetoond voordat het verzoek bij GCCTA terechtkomt.

Een verzoek om ontheffing wordt duidelijk onderbouwd en met bewijzen aan de goedkeuringsorganen overlegd. Het ESR-team heeft bij een ontheffingsprocedure de volgende bevoegdheden:

1. verzoek om input van de internationale en/of lokale juridische afdeling;
2. verzoek om input van de internationale en/of lokale afdeling Compliance;
3. verzoek om input van de afdeling duurzaamheid.

Ontheffing van ESR-beleid vindt slechts bij hoge uitzondering plaats.